

Olli Immonen ps

Kirjallinen kysymys lautamiesjärjestelmän toimivuuden ja tarpeellisuuden selvittämisestä

Eduskunnan puhemiehelle

Suomessa lautamiehiä on ollut tuomioistuimessa jo vuosisatoja edustamassa kansan oikeustajua. Järjestelmän juuret ovat peräisin Ruotsi-Suomen keskiajalta. Maallikoiden osallistuminen oikeudenkäyttöön on osa talonpoikaista oikeuskulttuuriamme, joka perustuu myös ajatukseen kansanvallasta. Järjestelmään kohdistuneesta kritiikistä huolimatta se on säilynyt.

Lautamies toimii tuomarivalan velvoittamana maallikkona kärjäoikeuksissa. Tuomioistuimessa lautamies tai toiselta nimeltään maallikkotuomari osallistuu kärjäoikeuden lautakuntakäsittelyyn yhdessä ammattituomarin kanssa. Lautamiehet valitaan kunnallisvaalien jälkeen siten, että puolueet ehdottavat jäseniään lautamiehiksi. Kunnan- tai kaupunginvaltuusto valitsee lautamiehet siten, että lautamiehet edustavat mahdollisimman tasapuolisesti väestön ikä-, elinkeino-, sukupuoli- ja kielirakennetta. Lautamiehet valitaan useimmiten kunnan tai kaupungin poliittisen ja kauman perusteella.

Vuoden 2009 lakimuutoksen jälkeen lautamieskokoontalon osallistuvat vain vakavimpien ja yhteiskunnallisesti merkittävimpien rikosten käsittelyyn. Vuoden 2014 lakimuutos taas karsii lautamieskokoontalon kolmesta kahteen lautamieheen. Kullakin tuomioistuimen jäsenellä on yksilöllinen äänioikeus. Koska lautamieskokoontalon jokaisella tuomioistuimen jäsenellä on yksi ääni, on lautamiesten mahdollista äänestää ammattituomarin kanta nurin.

Vuonna 2013 oikeusministeriö asetti laajan neuvottelukunnan, joka suositteli oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa, että lautamiesjärjestelmästä luovuttaisiin pidemmän päälle. Lautamiesjärjestelmän lakkauttamisesta on oltu hyvin laajasti samaa mieltä. Osa oikeudenhoidon ammattilaisista on jo vuosia halunnut poistaa lautamiehet kärjäoikeuksista. Keskustelu lautamiesjärjestelmän mielekkyydestä virisi uudestaan hiljattain, kun Keski-Suomen kärjäoikeudessa tehtiin päätös, jossa raiskaussyyte hylättiin lautamiesäänin. On melko harvinaista, että lautamiehet äänestävät ammattituomarin kannan kumoon.

Lautamiesten nimeämistapaa on pidetty ongelmallisena. Poliittinen elin valitsee tuomarit vastoin vallan kolmijako-oppia. Poliitikko tulisi pitää erillään siitä, miten tuomiovaltaa käytetään. Sekä laillisuusvalvojat että Euroopan neuvoston korruptionvastainen toimielin Greco ovat kiinnittäneet huomiota poliittisiin perusteisiin valittuihin tuomareihin. Asiaan on kiinnittänyt huomiota myös eduskunnan oikeusasiamies. Kansan on voitava luottaa tuomioistuinlaitokseen ja pitää sen toimintaa oikeudenmukaisena.

Kirjallinen kysymys KK 279/2022 vp

Ammattituomarit ovat todenneet tiedotusvälineissä, että enemmistö lautamiehistä ei kykene arvioimaan, täyttääkö syytetyn menettely rikoksen tunnusmerkit ja millainen tuomio siitä pitää määrätä. Siten he voivat vain myötäillä virkatuomarin tahtoa. Joidenkin ammattituomareiden mukaan osalla lautamiehistä on vahvoja ennakoasenteita, jotka vaikuttavat heidän työskentelyynsä. Asenteet näkyvät erityisesti seksuaali- ja talousrikosten käsittelyssä. Kyselyjen mukaan tuomarit ovat myös pitäneet jo pitkään kyseenalaisena maallikkojäsenten hyötyä oikeusjärjestelmälle. Monet tuomarit, syyttäjät ja asianajajat haluaisivat luopua lautamiehistä.

Tuomariliiton varapuheenjohtaja Minna Hällström on todennut tiedotusvälineissä, että lautamiesjärjestelmä on tullut tiensä päähän. Hänen mielestään lautamiesten osallistuminen ei paranna oikeusturvaa eikä edistä asioiden käsittelemistä. Hällström on myös hiljattain kommentoinut tiedotusvälineissä, että lautamiesten valintaperusteet vaarantavat oikeuden riippumattomuuden. Lautamiehet voivat jopa lisätä tuomarin työtä, kun maallikolle on selvennettävä asioita. Toisaalta Hällström myöntää, että tuomareilla on jo nyt liikaa töitä ja että ammattituomareiden kokoonpanoja ei voida resurssipulan takia pitää niin paljon kuin olisi tarve.

Syyttäjähdistyksen puheenjohtaja Jukka Haavisto on tiedotusvälineissä todennut puolestaan, että tarve lautamiehiin on poistunut. Raha olisi syytä keskittää ammattituomareihin. Hänen mielestään luottamus oikeudenhoidon luotettavuuteen ei voi olla enää perusteena lautamiesjärjestelmälle, kun hovioikeuksissakin on vain ammattituomareita. Varsinkin pitkäkestoisissa jutuissa lautamieskokoonpano on Haaviston mukaan vääristynyt, sillä työssäkäyvien ihmisten on hankala osallistua useita päiviä jatkuviin istuntoihin. Asianajajaliiton puheenjohtajan Hanna Räihä-Mäntyharjun mukaan lautamiesjärjestelmään liittyy monenlaisia haasteita, ja sen takia siitä pitäisi luopua.

Koska lautamiehet osallistuvat kaikkein vakavimpien rikosten käsittelyyn, juuri näissä asioissa olisi ihmisten oikeusturvan kannalta erityisen tärkeää, että tuomareilla olisi riittävä asiantuntemus. Lautamiehet valikoituvat juttuihin sattumanvaraisesti. He eivät välttämättä osallistu sellaisen jutun käsittelyyn, jossa heillä olisi hyödyllistä asiantuntemusta.

Järjestelmän tavoitteena on oikeusvarmuus ja luottamus siihen, että valtiossa ylläpidetään oikeutta ja että tuomioistuimet tekevät ratkaisunsa lakeja ja kansan oikeuskäsitystä noudattaen sekä että oikeudellisia ratkaisuja voidaan ennalta arvioida.

Lautamiesjärjestelmän pitkä historia ei ole riittävä peruste sen säilyttämiseksi, etenkin jos aika on jo ajanut järjestelmän ohi. Kansalaisten on voitava luottaa oikeuslaitoksen riippumattomuuteen, ja monien mielestä politiikka ja oikeuslaitos sekoittuvat nykyisessä lautamiesjärjestelmässä. Järjestelmän toimivuus ja tarpeellisuus on syytä selvittää perusteellisesti.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Aikooko hallitus ryhtyä vielä tällä vaalikaudella toimiin lautamiesjärjestelmän toimivuuden ja tarpeellisuuden selvittämiseksi?

Kirjallinen kysymys KK 279/2022 vp

Helsingissä 31.5.2022

Olli Immonen ps